

HS BREV TILL HA

1943

2.1.	1 s.	12. 7.	1 s.
14.1.	1 s.	20. 7.	1 s.
24.1.	1 s.	29. 7.	1 s.
7.2.	1 s.	? 7.	1 s.
20.2.	1 s.	1. 8.	2 s.
1.3.	1 s.	29. 8.	1 s.
16.3.	1 s.	2. 9.	1 s.
21.3.	1 s.	13. 9.	1 s.
26.3.	1 s.	30. 9.	1 s.
3.4.	1 s.	odat	1 s.
1.5.	1 s.	17.11.	1 s.
6.5.	1 s.	24.11.	1 s.
10.5.	1 s.	4.12.	1 s.
17.5.	1 s.	20.12.	1 s.
19.5.	1 s.	31.12.	1 s.
30.5.	1 s.		
10.6.	1 s.		
14.6.	1 s.		
26.6.	1 s.		

2-1-1943.

Einar,
Tack för brev. Tack för allt, och "Årsboken", jag visste ej från vem den var, och för "tankar så höga och rena, att mitt hjärta dem ej förstå" Och tänk ej på mer böcker åt mig, jag har en mängd, vet ej var hålla dem - ja, de är ej alla mina. Du har givit så mycket. Manet, och de tre andra var av "les Trésors de la Peinture française", 6 bilder i var, stort format, litet text, ej som din stora, som är här med. Jag har att läsa stor Villon, illustrerad, Persisk poesi, diger bok, Fransk poesi, antologi med Duhamel, Jammes, Maeterlinck, många, många, - två Mann etc. Och ögonen tål ej mer - När jag är förstörd av arbete säga Ni "vad du är stark" (x), när jag ej går till jul "det är klokt" - jag kan ej gå, har svårt att gå ut på verandan.

St. skrev ett långt brev, att man alltid får något emot när man får framgång. Och tänk, de telegraferade till H.bl. och Helsing San. och U.S., om Akademivalet - de två första tog ej in det. Jag är ju van att trampas på, därför har jag ingen tro. St. kunde resa från Mösseberg Sanatorium - "tråkigt och fruktansvärt hälsosamt" - hem till julafton och sina döttrar, han skrev verkligt snällt om deras besök här - intet om giftermålet. Jag lyckönskade i Fru Rydmans brev, hon hade talat om systemens känslor här, och att systemen hade mindervärdighetskänsla - jag är glad hon får pröva sitt liv. Och St.'s fantasi! den är levande, bara det inte är feberfantasi - och där är mycket i vägen - men han lever i det. I dag har jag limmat två dukar som spändes förra året, efter jul, att ha om det behövs. St, har talat om några Greco, vet ej om han vill ha ännu Jag längtar efter modell. Mörkret är tungt och grått, man vaknar med aftonens pinande tanke, alltid detsamma Du målar något. Jag lät fråga Bäckman vad han vill ha i hyra för dina tavlor som jag har på hans vind - han skrattade. Jag kan ej fara med allt omkring, har inga väggar, har ju knappt rum för*kläder. O, att få lägga sig ned och sova. Ett kort kom i dag, 'Guds glädje, önskar en Vän från Luontola Jag tror det är en vän, men intet namn. Hälsa de dina - och tack för allt, Har skrivit för att du ej skall skicka mer böcker
Helene

Ulla Stenman har skrivit i Garms julnummer.
Jag har beundrat Kallios byst av fadern, det är ett konstverk - men det tål de nu ej.
(x) så sade Marie Wiik om Ateneum - jag måste ju.

* rena

14-1-43.

Einar.

"Sjundby gård" är målad 1900, säkert.

Bodde ej i Hyvinge då än, det blev väl 1901 - jag kan ej minnas allt. For till Helsingfors och blev sjuk då, efter Sjundby målandet.

1879 var på Konstföreningens utställning en första oljeskiss till "W. von Schwerin" gjord ur fantasin, som Vasti Runeberg's pennteckning, alla figurer på den.

"Interiören", med en rock på en bänk, är målad på Löyttymäki, samtidigt med den stora tavlan.

M.Mexmontan i gungstol är målad före min resa till Paris 1880, således 1878 el. 1879 St. har rätt.

Jag har ingen katalog, här eller i Helsingfors.

Litet trött.

Helene

Venny var dag hos mig - hon är den enda som talar svenska, hjälper mycket.

Måns här att tecknas 7 de o. 8 de. Om jag nu fick fred att måla.

I Aaltonen-boken finns 11 fotografier av honom - varför ej litet mer, bättre belysta, konstverk i stället? Kivi's huvud vackert, nytt för mig.

Jag skall bara retuschera "Flicka med blått band" litet än, de två kopiorna - vad sedan? Du vill ej ha hem den - är den ej säker där? Jag bor i ett rum som för 2 år sedan var Stabens kansli, när de hade allt här. Skulle något hända vet jag ej vart jag förs, om jag får några kläder med mig ens. Ni ville jag skulle taga den hit, Fru St. sände. Tack i alla fall för lånet. Den var svår att återge.

Räknar för beskattningen nu. Ny mantalskrivning o.s.v. - o.s.v.

24-1-42 (fel: borde vara 1943, postkort)

Einar,

Avsänder måndag morgon till posten tavlan, de får lacka då jag kanske ej förstå rätt. Väl packad. Tack för lån. Fru M.R. skriver att den gifta systemen kanske kommer hit, hon själv tycks ej rätt frisk, de ha många prövningar.

Med hälsningar

H.Schjerfbeck

7-2-42 (Obs bör vara 1943. E.Rr)

Einar,

Hr. - Fru Stenman var här sista söndags. Han något mager, "direkt från sjukhuset." Vi skulle tala affärer, men kom alltid på avvägar om konst - han sade nu måste vi återgå till affär. Något blev klarlagt. Om han kunde bli frisk och resa som han vill - och om, mycket annat.

Vad jag varit trött.

Lördagen förut var här 3 herrar - Aaltonen Rissala och dir. Elo. Liten nätt Aaltonen. Han sade bara "tonen på väggarna är bra, neutral", när de gått kom dir. Elo tillbaka sade Aaltonen frågade om han fick göra mitt porträtt. Inte passar jag, men till slut är det så att han avgör. Man säger ej nej till en sådan konstnär.

Vad jag är trött.

Det är vad jag upplevt, och nu orkar jag ej skriva.

Helene

Fru Rydman behövs i Stockholm, den andra kom torsdag, tror jag.

Fick en Picasso!!

2 delar, först hela blå perioden, underbar, så något ännu underbarare - men så kom kubism -

Det är arbeten till 1912.

St. säger "den största apa".

lördag 20 de (februari 1943, postkort)

E.

Prof. A. har börjat skulpturen, kommer igen någon dag i denna månad. Då är jag upptagen. Har givit Måns återbud för posering så länge.

Träden böjas i storm. Jag bara väntar nu.

HS.

1/3 -43.

Einar,
Sjundby gård! det är sädesmagasinet, med svart tak, till höger på tavlan. Lägre, framåt, ligger den gamla kvarnen, sedan sågen - den kan vara nybyggnad nu, missklädd alltid. Ladugården uppåt än, långt borta. Vad var det för ett "bord" på Pikkala? Där bor en gift son, frun från Sverige. På Sjundby bor Henrik L. som sköter gården, och två gifta systrar med familjer, 7 barn tror jag, tillsammans. Henrik tycker ej om barn. Det är gården.

Den 22 dra kom A. tillbaka, med fru - Tre dagar, måndag, tisdag, onsdag, arbetade han. Jag satt 2 timmar före middagen, två efter, det är 4 timmar om dagen. Det blev visst mycket bra, men varför gjorde han det? Jag är ryslig, och det drar i ansigtet när man ser på mig.

Att det var roligt, fast jag var trött, är en annan sak. Han sade ett ord bara när jag visade en bara upptecknad modellstudie, "primitivi". Inte har jag varit primitiv, men nu lämnar jag den så, han hade rätt. Vi hade samma smak i mycket, frun översatte - han talar ej svenska jag ej finska. "När kommer fröken till oss" sade han. Frun säger han är så snäll, "beskedlig". Och en konstnär var det. Tänk om hans ena ord vänder min bana åt ett annat håll! Sista dagen tecknade han i fart till sist, var så upplivad.

Det är dir. Elo som byggt hans villa på Drumsö, han for bort när A. kom med fru. Dir. E. är snäll. Man kunde tala mer än det här Dir. E. vattnade leran.

Nu efter 3 veckor, som Aaltonen väl är värd, har jag givit Måns bud att jag är fri, men hans skidlov är slut.

Jag vilar litet, några dar.

Helene

"Vi skall måla tillsammans" sade A. - det tror jag ej på.

Rysligt med krav att jag åter skall exponera, i Konstnärsgillet, 4 lånade tavlor. De assurera nog högt och jag kan ej betala assuransen. Aaltonen fick betala 20.000 för en exp. i assurans. Jag låter ja-ordet bero av det.

Ingen ro.

För en Guys har jag av köparn Hr. Sivori, fått 700 m. för de gamla 200 och 50 m. Den fjärde vet jag ej vad det är för en. I Finland får jag ju ej sälja, och orkar måla litet. Jag önskar jag fick somna bort.

(16/3 -43.)

Einar,

Hon sade "han är så snäll och beskedlig han steker potäter om aftonen" - men du förstår det får ej gå vidare. Jag är alltid rädd att skriva, har ledsam erfarenhet. Tala kan man litet mer, också om hur den saken började.

Nu har jag den 4 de expositionen på ett år framför mig, jag som mister min kraft när jag exponerar, ingen tanke, intet arbete då. Till St. kan man ej säga nej, tyvärr, men detta är en jag sagt nej till, 'damernas' i Tyskland. De bry sig ej om mitt nej i Atenéum. Min hjärna är slut, jag vaknar i natten, och hör.

Fru Rydman kommer till Helsingfors i vår, snart. Hon bjuder sin syster som modell men jag orkar ej börja flera.

Sköterskan säger det är 10 om dagen från Päivölä för att se på mig, det betyder hon är trött på det. Och nu sluta de nog när de gå åt mig i tidningarna - skulle det ej reta när jag ständigt exponeras. Jag har förberett St. på reaktion, i somras. Måtte han få hälsa.

Fru R. sände böcker - "Klaga månde Elektra", O'Neill - jag tyckte det var dåligt sällskap. Och modärn fransk poesi, det sista liknar kubism. Är jag för trött och missnöjd. Kan man ej få tycka om ett par saker man länge, länge tyckt om.

Här är litet snö på gården, en del bart, det är som vår, 1 grad, sjön frusen än. Den ville jag måla, man behöver ej vänta på den.

Detta är ett tråkigt brev, och ett underligt kuvert - man tager det man får nu.

Du har mycket arbete.

Helene

21 mars.

Einar,

"Vad behöver jag bry mig om att de exponera mig" - att de rusa på mig. Vad bry Ni er om att mitt hjärta är slut? Jag förstår att han måste exponera.

Till Tyskland sade jag ej - och St. nej. 4 expositioner för mig på ett år, jag kan ej måla när jag alltid skall läsa hurudan jag är. Åter en gäst som var tidningsreporter - i Pressen, i går.

Sitter och väntar Helsingfors nytt, hör om natten. Har läst "Ljuva ungdomstid." 1936 års Nobelpris, O'Neill. Inte kan jag bry mig om den. De gamla, "Tonio Kröger", "Tristan", "Döden i Venedig" "Zauberberg" det var för mig något. Du tycker om ungdomsförälskelse - ibland poetik. Jag är gammal, och krånglig ren. En del ha väl inte något annat, det är vackert.

22 dra.

Om jag i ungdomen, i Paris, målmedvetet sökt konstnärlig, eller ekonomisk, framgång hade jag kanske fått ett lättare, framgångsrikare liv - men jag har bara levt för att måla för stunden, det var min lycka - och det gör jag än. Det är det jag tycker jag ej får med mig i ett annat liv, och saknar.

Man får se om Fru Rydman kommer i mars? hon borde ej göra det. Och om St. är frisk.

Vad din son är stor, gammal, ren.

Undrar om de mina skriva?

Må väl.

Helene.

Har nu läst mycket indisk poesi o. sagor, och modärn fransk. - och Ord o. Bild. (om prins Eugène.)

Om 'den vise och papegojörna' om "Juden".

26 te (mars 1943, postkort)

E.

Jag vet intet om de 4 Guys du talar om som nya. Överallt blir det 3 jag målat, 200 och 50 m., var givet för de andra de föreslog - de har ändrat listan sedan. Prisen var sådana då, man var tacksam.

H.S.

(3/IV -43.)

E.

Aaltonen är en stor konstnär, jag tror på hans idéer - men jag kan ej skriva det han här sade om konstnärer. Han har rätt att tala i hemmen utan att man publicerar det, så som jag önskar ha. Tala kunde man. Vet du hur här var? jag väntade en vecka han skulle fortsätta - dir. Elo var på verandan en dag, och ett överstepar, han bad oss dricka kaffe i hallen med honom. För en gång var jag med. E. satt och såg, sorgsen, ut genom glasdörren, "hade ledsamt efter sina skidor" sade jag. "Nej, jag har ledsamt efter Aaltonen" sade han. Följande morgon hälsade sköterskan adjö från Elo, han hade rest. På förmiddagen kom Aa. med fru. Det sades frun ville ej komma hit så länge E. var här. Hon skiljer dem åt, därför hade han ledsamt. Hon pratade mycket, i 4 timmar, det drog i mitt ansigte. Skvaller! och nu nytt skvaller.

Fru Kumlin har stor sorg - är hon intresserad av böcker? kan någon då läsa för henne? Jag tyckte hon var intresserad av sällskap - det är väl också bra. Dragsvik är en lantgård i närheten, gatnamnet kanske därav. Hennes gård är på andra sidan banan, en ny stadsdel, vid Pojoviken. Huru vågar hon flytta dit nu ren'. Jag har aldrig hört så mycket om min släkt som av henne, i Pernå.

"Miljardörvillan" där jag bor är full, full, allt beställt till midten av maj - Venny Brofelt reser efter en vecka, kommer igen och sätter potäter och bor då i sin egen villa. Hon är ej så frisk som förr, men rusar fortfarande omkring. Mitt sällskap här. Hon har varit förföljd av blommor får ej måla sina porträtt. Man ber om tålamod och hopp.

Helene

Har äntligen lärt mig, i Ord o. Bild, att den modärna poesin, fransk m.m., är det undermedvetna, och det undermedvetna är arvet efter fäderna. Ny industrialism därtill. Jag som ville ha själens ro, och livet som det levs, och har det -
Men tiden nu?

Jag vet du skall tro detta är en klagan igen - jag talar bara om det sista, en Eluard en - - -

1 maj. (1943)

Einar.

Du har telefonerat, jag har fått hälsning. Tack. Jag är dödstrött i huvudet, kan vid 80 ej mer leva för att gräva upp, minnas allt. Det där har jag sagt 100 gånger, du tror aldrig. Nu väntar jag brev av St. - om han ger mig ett år fritt. Han har skrivit om "förstahandsrätt", det betyder ju inte allt. Och Appelbergs vill ha ett porträtt. Man kan ej skriva om allt.

Kommer du? du talade om början av maj och jag har trott på det. Måns kom för att målas. Martha Neiglick-P. är här. Henrik Lindeberg skall hämta en tavla att signeras.

Ute mest dimma, men en dag blått i blått - hela vintern dimma.

Kommer du?

Helene

6 maj. (1943)

Einar,

Hur kan du tro att jag ville "säga upp" med Stenman - han som varit min hjälp. Men när han talar om att försörja mig på min ålderdom (varför, jag har ju fått fullt betalt för allt) och föreslår "förstahandsrätt" då är något fritt, han skulle bara få, och bara önska, det bästa, Under ett år föreslog jag, i stället för försörjning. Han har ej svarat än och jag får väl be Appelbergs vänta tills St. sett porträtt. Det är mig emot att vara ett påhäng för honom på min ålderdom när jag fått fullt betalt. Han behöver ej tavlan nu för exposition, ej mina, det var hans ord.

Vad jag gjort illa i att tala om det
Helene.

Här är brist på anständiga kuvert -

(c. 10/5 1943)

Einar,

Du ville veta - har ej målat någon Ruth men 'Ulla' är döpt 'Ruth Ulrika', det är väl hon. Jag sökte en titel, kanske först 'Vildinnan', sedan 'Kaliforniskan' - hon var ett halvt år när hon lämnade Kalifornien - har indianfärg om sommarn. Nu mycket fet. En Brasilianare sade hon såg ut som kvinnorna i hans land. Var det ej till 'Mor och barn' jag sökte ett barnsligt barn, försökte 2 eller 3. Ett satt sedan med sin far, klipptes sedan ut från tavlan, en pojke med svart hår - Magnus döpte den till "japansk flicka". Alla titlar är inte av mig, inte "Den hjärtsjuka", inte "Bilisten".

Jag tror inte Aaltonen kommer. I sommar skall han måla här med Rissala, säga de, folk.

Picasso - "Pablo Picasso" par Christian Zervos

Zervos. storlek 33 x 26

vol. I oeuvres de 1895 à 1906 - - 500 exempl.

vol. II oeuvres de 1906 à 1912 -- 700 exempl.

Editions "Cahiers d'Art" Paris

utkom 1942.

den väger som tegelstenar. Du kunde få låna en gång. Picasso målar 2 tavlor om dagen - målar natten med.

Kommer du hit ned? får jag se dig? så underbar men det är långt hit, 4 timmar järnväg så 2 1/2 kilometer med häst från Nummela. Eller en timme buss från Helsingfors.^(x) Här kan jag bjuda mat, och se på mitt rum där jag sover, äter, målar, läser, och har det tungt. Allt än faller snön, blid.

St. sade Picasso är den "största apa", och när man ser hela blåperioden här är det nog så, men de jag tyckt om tycker jag lika mycket om ännu, de är hans egna. Kvinnan med korslagda armar, porträtt! vad jag tycker om dem.

HS

(x) till Nummela

(17-V-1943.)

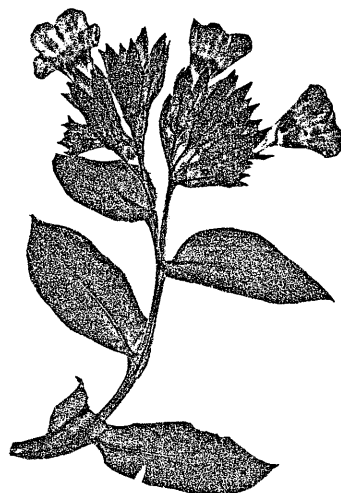
Jag mindes jag hade en pressad blomma, har sökt genom alla böcker, den var i en gammal tidningspacke! två röda blommor ha blivit blå i pressningen.

Du reste - - tyngden lade sig över mig igen - underbart vara fri den en stund. Tack för allt.

Helene

Jag mindes jag hade en pressad blomma,
har sökt genom alla böcker, den var i
en gammal tidningspacke! två röda
blommor ha blivit blå i pressningen.
Du reste - - tyngden lade sig över
mig igen - underbart vara fri den en
stund. Tack för allt.
Helene

1943
1942

onsdag. (19/5 1943)

Einar,

Inte får jag sådana stunder mer. Mindes sedan att jag pressat en blomma för dig - den var svår att hitta. Sköterskorna ha inte sett den förr här -

Manet hann vi ej se på. Och när du rest kände jag tyngden sänka sig över mig igen - 4 år utan hopp.

Måtte nu Tyra vara frisk, när det börjar gå över går det. Här kan vara vackrare än det var den dagen, och solnedgången är ibland ett vertikalt blodrött band, kalla toner på sidorna. Men man blir trött på aftonrodnadsmålning, det är väl som rörelsen i konsten, ett ögonblick gjort evigt. När jag var i Sixtinska Kapellet var där en gammal målning än uppe i ett hörn, människor som gick sedesamt framför en mörk skog, den passade bra, tyckte jag, vågade aldrig säga det. Visst beundrar jag M. Angelo mer, var bit för sig - och i skulptur har han behärskat rörelselusten, stängt inne den i Moses, i Slaven, Natten. - I dag har jag gnidit på den ena sjuksjöterskebilden, i morgon "sitter" hon 10 minuter - ett sådant mod fick jag.

- Smöret kom, jag tackar hjärtligt - ville inte du avstod - jag har. Har allt. Utom ro.

Din uppoffrande resa, så långt! och så litet att se. Säkert fanns intet i Helsingfors, litet i Wasa - och ändå till Luontola! vaka, och resa. Jag tackar dig, var glad att se dig en gång än - så lik dig, som förr.

Margareta Wind blev så våldsamt målad att jag gned gult över för att förmildra, hon var som ett slag i ansigtet. Om hon tvättades nu?

Intet hann jag visa av mina små skatter, intet berätta - om Aaltonen om allt. Jag vet ej hurudan han är, han var lugn, tyst och bra, men som en annan ras. Fruen vet jag nog - - styr. Om St. vill jag aldrig skriva, han har varit en vän - och din vän Fru R. hade intet svenskt inflytande hittills, kanske det kommer. Hon träffar Gullberg. Vad hon varit snäll.

Nu farväl för i dag - måtte allt vara bra hemma hos dig.

Helene

Blomman hängde, kliptes och står i vatten blå, frisk, förgätmigej bukett.

30 maj -43

Einar, att offra så mycket! tack. Att göra hela denna resa - och bli trött. Vad jag glömde mycket. Att fråga om du ville taga Picasso med dig, hålla honom en lång tid - inte skicka till Lovisa. Jag kan honom utantill ren'. Men den är så tung - kan jag skicka några blad? vilka? 3 kvinnor? Ingen vet nu var Picasso är, de ville bjuda honom till Amerika. Försvunnen. Har försökt med min fars porträtt, ju mer jag utför mer sväller det ut, obehagligt. Har nu ur minnet gjort det mindre. Vet ej var Måns är, får höra den 1 sta. Det är pensions, skatte, försäkrings tider, och prenumerations, snart - bara att räkna ut datum för allt

Jag är trött i huvudet.

Har allt, och ingen ro.

Från Lovisa skrivs de "ha det så skönt", de är så lugna, de gamla. Intet hört om St.

Jag tycker de skulle ha tagit 'Celestine', men vad var det Gullberg sade om henne? Fru R. skrev, och jag minns ej just nu - fann han gammalmodigt i den?? Är han intelligent, säg, Tack för allt om blomman, det finns massor av den på holmen här - i år. Alla prisa min hälsa! och jag vet. En liten stunds målning och mitt huvud är slut. Ett liv av skräck, 4 år av skräck. Du talar om "det lugna Hyvinge - var dags rädsla att min mor skulle falla på golvet, hennes slagattacker. Jag fick inte tala om det, inte ta tjänarinna, och sällan måla, inte hjälpa henne när det var främmande. Men hon fick ju sin vilja fram, det är bra att tänka.

31 maj

Jag tror inte de vill ha 'drogblomman' här. De tro att all medicin botar genom att föra det onda in i kroppen, man får ej gurgla t.ex. Det blir eftersjukdomar, förgiftning - - Och hur är det med angina? Vatten däremot drager ut giftet. Där är något i det, om det är sant, men jag orkar ej. - Nu härligt väder igen efter åska, och litet snö. Jag ville ha 'Min far' färdig tills Venny kommer, tänker så för att driva mig till arbete - är så slö. - Och kläder gå sönder!

Helene

Läser alla böcker 3 gånger nu - har du en roman, att riskera. Ville köpa om det finns.

Huru skall Ni orka hugga - många dö väl.

(10/VI 1943)

Einar

Papper tar litet slut, du ursäktar väl. Dina böcker kom en dag, tack för dem. Ville läsa en för att sända med "Min gröna dal" som jag läste i Pernå. Det är lättare för mig att packa mindre paket. Läste Morgan såg på första sidorna att det inte var en fransman som skrev - där är ju mycket om Paris och väl skrivet - han skapar sina människor sjelv - som Bucholz |sic!|, det kom mig i tankarna. Sedan skall jag läsa Sirén, alldeles nytt namn. Tack hjärtligt.

Jag hade just fått på något mystiskt sätt böcker av Fru R. med, "Lettres persanes", Gullbergs tidigare dikter, och en Lawrence. Denna Lawrence, små historier, är en genialisk mans verk, den första historien "Chrysantemumdoft." "Den vita strumpan" är psykologisk, sedan dikter och brev. Man ser av breven att han aldrig stannade på ett ställe, det är Ceylon Suez, Malta, Italien Tyskland Frankrike och alltid tanken England är bäst, där vill jag bo, och så fort han är där är det avskyvärt. Och allt ont kommer från bibelns "älska din nästa". Kriget där man går ut för att "skydda sin nästa" - - för en engelsman är bara engelsmän "nästan". Om han levde nu. Dog vid 45 år. I "Crysantemum" begär han något mer än han vanligen begär i alla - det var väl i ungdomen. Nu först förstod jag vilken stor författare han är.

Everymans Library. Edit. Ernest Rhys. "Essays and Belles-Lettres." Stories, Essays, and Poems. - I Europa har ett mentalt raffinement gjort blodet fattigare - det har han sagt förut. Hans tuberkler gav väl oron.

Här blommor syren och caprifolium, i buketten vild blå viol och veronica, vårblommor finns ej mer. Och jag målar inga blommor, orkar ej. De begära tavlor "billigt" i Sverige, liksom jag skulle dra ned Stenmans pris! En sände ett gräsligt luktande korb-gåvopaket och bad om en tavla "som minne". Esther vill ha två porträttteckningar, "pengar har hon ej." Tror hon jag har den summan att skänka henne. Jag blir så hård. De ha fått 3 tavlor i den släkten. Jag tycker mitt hjärta blir så tomt, jag söker långt tillbaka, i ungdomstid, ut, ut. Och mycket här i Finland. - Nu är åskluften tung över Luontola - och nu vet du hur här ser ut! Åskan kommer i natt.

Helene

11 te

Jag var så 'nere' i går.

(På en skild liten papperslapp följande:)

Lawrence tycker inte om Edgar Allan Poe, de är ju motsatser.
11 juni. kort, brev från St. i dag, han är hemma, bättre.
Jag är så glad. Talar om eventuellt porträtt av fru Putte Fork.

(postkort, enligt poststämpeln 14.VI.1943)

E.

Får jag inte se på en bok - Picasso, i mitt hem utan att det publiceras. Har aldrig kopierat honom, direkt eller indirekt.

H.

26 juni (1943)

Einar,

Några dagar åska som tog värmen, nu regn och kallt.

Fru Fock var här 18 de o. 19 de, kommer måndag igen för att målas. St. var bättre, har blivit opererad, gallan bort. Om han nu skulle bli frisk! han har misströstat. Fru F. reser igen till Sverige, är svensk undersåte - och finsk. Är här för St.'s affärer. Tänk dig, Herr Stenman hade sagt han vill komma hit, Luontola, den 10 de, om han blir så frisk, det roar honom. Jag har sagt till släkten ingen annan då. Måns lovar komma en av de första dagarna - de är på Tavastön, det är lycka för dem. Detta är allt om mig,

En jasmin kom på bordet. Och en kvist lungört, hög, odlad i trädgården här, skickar en del av den.

Och böcker - läste Routledge, engelsk idealism, mycket vackert, ädelt. Prof. Westermarck sade "i England får man inte säga 'det regnar', man skall säga jag hoppas det snart blir bättre väder", man får aldrig tala om det som är obehagligt. Den är väl skriven om krigskorrespondenter, jag minns Kiplings entusiasm för dem. Och Sirin, den äkta ryska stora begåvningen, här mest i detaljer, ty typen har mindre intresse, ej som en Oblomow, eller Idioten som jag mycket glömt. Huru kunde Sirin's skygga nervösa pojke bli en godmodig, fet herre? Men det är en abnorm typ. Jag sänder när allt är läst - ögonen litet angripna.

Medan jag skriver kommer Huvudstadsbladet - förlovade Fru Maja Rydman, hr. T. von Wachenfeldt Stockholm - det går över mitt förstånd.

Henrik Lindeberg skriver, ett långt brev - där är bl.a. att han hittat sin mors anteckningar om katten Söta, från 7 års åldern, dens härstamning (x), liv m.m. Dens avkomlingar gå ännu omkring där med rödbrunna fläckar. Sådant är trevligt. Jag skrev till honom på 50 årsdagen - och om det lilla träsket som är det vackraste landskap jag sett, svart vatten, pors och träd omkring. En annan har tyckt det med, men att det ger självmordstankar. Han var så snäll som skrev - sade på 40-årsdagen var han hos mig i Ekenäs. Nu skall det målas - och jag kan ej.

Helene

(x) mormodren från Sverige

(c. 12/7 1943)

Einar,

Ja, jag har nu Måns ute och bygger sandbankar för järnväg, så tror jag det var, ser ej efter, skog var det ej, till all lycka. Har fått så mycket, mycket att jag är yr. Tack för din bok, det blir intressant, men jag har lånade som måste hem först är jag rädd. Dina med. Det kom många från Fru Rydman nyss.

Och Stenmans var här, jag vågade ej tro det innan de kom. Han har gått igenom något ser man, han har ju ej mer haft tron, nu ser han lugnare ut. Och samma längtan till samma planer, ännu i ett annat liv tror han, en så hel människa är det. Måtte han få. Och vad de hämtade! de sörja för "kläder och föda, hus och hem" och säga snälla saker - jag som tycker det är tungt att ha hela denna 'produktion' bakom mig. Han trodde (tänkte) ej mycket gott om Finlands konst nu, tyckte om Engberg. Hade sörsökt få en Munch utställning, men Munch är mycket sjuk nu. Och så sade de om Fru Fock's började porträtt "det är vår dotter". Jag försöker mycket nu få ut människan i porträtt. Hade hunnit titta litet på Catherine Mansfields brev, hon som tog Dickens när hon inte kunde sova, det förändrade hennes idéer. "En stor svart fogel flyger över mig, jag är rädd den sätter sig" säger hon.

Detta med dem de välja ut, kritikerna, bland 100 tal? De skulle bara tala om ett par de tycka om, lämna andra i fred, och säga vi orka ej förstå allt. "Konsten att förringa är utvecklad till en sådan höjd" säger Strindberg. Jag har läst hans Kammarspel nyss. Han är en Shakespear[ist].

I juli har Fru Fock lovat sitta igen, efter den 15 de. Måns kommer om han kan. Mina kommer. Martha N. Platonow kommer hit den 20 aug. Jag får mina små stunder emellan, och orkar ej lång stund. Tänk, Dir, Elo telegraferade gratulation, och jag var glad.

Tack för att du var med på 81 årsdagen den var en god, en vänskapens dag. Sköterskorna här så snälla också.

Sedan skall jag läsa, litet måla först. Vad jag har rikedom på böcker! Tack än.

Och din son målar!

Helene

Litet yr än.

Idolen Böcklin, Segantini, Zuloaga, Willumsen ha alla gått, hur är det med Zorn? De komma väl alla tillbaka.

Stenman hörde koltrasten, långt borta - jag hörde ej.

20 de (VII ? 1943)

Einar,

Jag sitter 4 dagar och väntar Fru Fock, vet inte om hon lämnat Stockholm än, vet inte huru Hr. Stenman kom från sin resa. Under tiden är omöjligt att måla på alvar, kanske bli avbruten av henne - men hon ringer nog först. Tror "min far" är ungefär färdig. Då St. ville låta den gå till Appelbergs, men också sade han tyckte om den, målar jag ett exempl. till åt honom. Bara jag nu får duk spänd. En olycka - jag har söndrat min palettkniv, reder mig med stumpen. Och har läst - ej vågat sända dina böcker, du kunde vara på villan. Har läst Catherine Mansfield, och en hel volym Lawrence-brev -~~Ceylon~~- Australia - "idévärlden är lika, men den fysiska känslövärlden är mycket olika - man lider av att bli 'adjusted' - men det är en del av äventyret. - 'Innerlich' är där ingenting i Amerika, utvärtes liv, för det inre ingenting (x). - Ceylon. "dessa infödingar är bakom oss, i sätt att leva lägre. Men de komma att översvämma oss, kväva oss - - - vi ha höjt oss, nu falla vi." Han far därifrån till Australien "Gud vet varför?"

Skrev jag om hans 2 år, nära, i st. Ives. Alltid sjuk, han visste ej att klimatet var relaxing, livar först, sätter ned kraften sen'. Jag vet.

Dora skrev ett brev daterat 'de vita rosornas tid.' annars aldrig daterat. Hon läser Bunin, om gamla ~~eskeslösa~~ skröpliga herrar. Hon vet varför man inte förstår mig, "de flesta fordra predikatsfyllnader och attributiva satsbestämmelser" - men det Printz'ska språket!

21 sta

Har fått låna en bok som ser tung och hemsk ut, utanpå. Såg litet, tror ej jag törs läsa, det syns utanpå. Livet är annars tungt så man ej kan bära. På verandan någon som har hälsningar från Lovisa, det tar 2 timmar att framföra dem, en målardag. Dir. Elo har hälsat från Diakonissanstalten - alla är sjuka. Undra ej på våra hjärtan.

Är du nu redan hemma, och har du haft en god liten ferie. Måns skriver ingenting, jag är van, men kanske han förlyft sig? Nu ha vi haft ett par varma dagar utan regn, kanske kan höst torka!

Om jag bara visste hur St. kom hem. Han vill att Fru R's gudmor skall ta bort sin galla! således är han nöjd utan!

En präst går på gräset, i badkappa så orientalisk i färg.

Helene

Måns sover när han är ledig! skrev han.

(x) "de är döda, och alltid i rörelse."

29 de (VII 1943, postkort)

E.

Är mitt i "Fantasterna" och är mycket intresserad, det är aktuellt för alla - och så dansk humor, satir! St. skriver och tyckes nedstämd, talar om Steinlen med intresse, om 'l'institutrice de province', om att hans illustrationer äro bara okända. Tror du han skall ha lust att se ditt Steinlen album? han talar om hans barnbilder. Vet ej. St. är nere. - Jag är där jag varit i fyra år. - Jag räknade ut när du skulle vara hemma, för böckerna, och jag tackar ännu. En fråga Sverige kan jag inte läsa.

H.

"I konsten måste både mannen och kvinnan korsfästas i livet" säger han.

(VII 1943, anteckningar på en liten kupong)

Carl Kylberg

Tack! Snart den andra boken
H.S.

"Sjöbodan"
"Soluppgång över kyrkan"
"Floden"!
tyckte jag om utom de andra.

Kuponki-Kupong

Kirjallisia tiedonantoja
varten. Vastaanottaja
saa irrottaa.

För skriftliga meddelanden. För avdelningen avskiljas.

Tack!
Snart den
andra
boken

H.S.

"Sjöbodan"
"Soluppgång
över kyrkan"
"Floden"!
tyckte jag om,
utom de
andra.

1 aug. (1943)

Einar,

En morgon - en vakad natt. En vacker färd för dig utför forsar, ett minne för livet - men var barnen med! och var åt ni i Sverige? Jag lever på godsaker från Sverige, från Mina på bemarkelsedagar, hon har "om hönsen får holla live" där hon är på landet för sommarn.

Ängest så man ej kan arbeta, men man måste.

Boken som såg hotande ut var Bernanos "Sous le soleil de Satan". Jag började, och lade bort den - det var nog 'inblick i människo-själar! Kanske jag någongång läser fortsättningen, den är om katolska präster (x). Just förut hade jag läst Abbé Prévost's 'Manon Lescaut' - tyckt först jag ej var intresserad av den slags kärlek, men när jag slutat var det med sympati, och det var ett konstverk. Min utvalda bok vid 17 år är min utvalda än - Maria Wiik tyckte den var för enkel, hon såg ej att människor där fordrade allt i en känsla, ingen halvhet.

Ja, och Kammarspel, som nu gives i Stockholm, de ger "Spöksonaten. Jag hade svårt att förstå slutet, och Ord o. Bild säger det är dunkelt. Den unga börjar tala om 'jagbekymmer', hushåll, mitt i poesin - han blir rädd, antar jag, och säger elaka saker, hon dör. Det är Strindberg.

Såg i tidning att Fru Hedman är död. Vet du, fru Rydman var här, det kom ett brev, jag var rädd det var skymdsamt, hon tillät mig läsa, jag läste högt. Där var frågor om ett foto. hr. Stenman hade fått och om han haft mig att måla efter det, "Bageriet". Fru R. sade tonen var "hotfull". Jag måste ju svara, sade jag ej kan svara på frågor om andra, gjorde sedan reda för min verksamhet, att gammal, sjuk, kastad ut i evakueringar kan jag ej taga modell, jag har målat efter bilder för att leva. Vet ej mer om jag på en vind i Helsingfors har ett foto. bland mina saker, men har ofta målat efter Ahtela's bok. Hoppas hon ej oroat St., det var nog han som bad mig måla den (xx). Munch o.a. få göra repriserna. En rik fru kan vara välgörande men hon vet inte huru en fattig har det. Jag fick 1 eller 200 för den när den första såldes. - Apropos Mäkelä så tycka engelsmän om akvarell, Maggie Gripenberg, danserskan, sålde sina akvareller i England. Det är för tunnt och á peu près för mig, tycker mer om gouache.

7 aug.

Intet att tillägga den 7 de, en vecka av oro gått. Den ena efter den andra, fruvar, presentera sig på varandan, 'de älska så min konst' - en kärlek som kommit med tidningsartiklar, och går med dem - de ha haft 60 år att älska men gjorde det ej. Åter ett paket med socker, skinka, från Sverige, från en pastor.

Fru R. med mor o. systrar har varit på en ö nära norska kusten där det drev sjömän och minor i land. Han i Stockholm, säkert på "hotellet", såsom han kallar Röda korsets sjukhus när han är där. Han vill troligen inte Fru Fock bosätter sig här nu. Venny är här igen, hon dyrkar sitt lilla fredliga Amerika, därifrån hon haft materiell hjälp för en son i tiden, hon kallar det fredskärlek.

(forts. till 1.8.1943)

Har i förgår skrivit 3 svarsbrev, i går 2, vet ej vad posten hämtar i dag att svara på.

20 de Vad jag hoppas din böld är bra det är en tråkig sak. Fru Ulla F. skrev om sin resa hit, jag bad henne ej komma för min skull, tavlan väntar - Fadern hade litet hosta. Om han fick göra allt han ville! Det är ej sagt de gifta reder sig själva.

Måns var här i går, något mager efter arbetstjänsten. Han får mer arbete i höst, var glad. Jag satte några kolstreck på mannen var glad! Den är förändrad av piprökandet, men han ser bättre ut än någonsin. Detta är ett mycket tråkigt brev, borde ej sändas. Men jag har ju så ledsamt.

Tack för brev.

Helene

(x) en var distinguérad och kom till vägens slut "tomhänt".
(xx) De var St.'s vänner.

29 de (8.1943)

Einar,

Vad säger du om att jag skall vara fri ett år? Jag har någongång funderat på det - aldrig sagt det till Stenman - för Guds skull gå ej mellan honom och mig - jag är rädd att säga något till dig mer. Jag har det klart och bra med Stenman, lämna det till mig.

Har ej hunnit läsa annat i ditt brev.

blev rädd.

HS.

2 sept. (1943)

Einar

Har sett på dem, men vänta ej det svåraste av mig, att säga en far vilken väg sonen borde gå. Han är 20 år. Om man skymmer för ramarne är där naturkänsla i Åskväder, i ett par jag märkt o på baksidan. Ramarna förstör. Nordens himmel känner jag ej. Ett fördjupande i naturen skulle göra det till konst
Rissanen hade omätlig nytta av Åboundervisningen. Visade för Venny.

Är trött, har för många löften, för år framåt "om jag får", kan ej giva flere. Ser på den "unge mannen"s porträtt tycker det är en kvinna. Roligt se italiensk konst, de är så lugna. Hoppas få stanna här.

Farväl för denna gång.

Helene

(13/9 1943)

Einar,

Tikanoja! jag vet ingenting om det han målat. Det är en vacker teckning. Hör så många namn, och det är bara namn för mig. Av Mäkelä såg jag. Man går som man förs, huru ofta väljer man. En konstnärssläkt!

Du frågar om "Skuggan på muren", den är målad i Pont-Aven, före jul, då "Processionen" målades efter jul, den förra 1883 - den senare 1884. Det är väl den som har så många namn, "Landskap från Bretagne" - "Prästlandskapet" sade vi först. Det om Concarneau har någon hittat på. Alla döpa mina arbeten.

När St. for till Åre nu bars han till tåget reste i sjukvagn med sköterska - efter ungefär 3 veckor plockar han hjortron, ämnar sig på fiskefärd. Hjärtat är fullkomligt friskt säga läkare nu, och astma kan bli bra. Han skrev i går ett tänkvärt kort, jag skall försöka taga allt ur det jag kan, vänskap är där, Hans hustru blir nog sliten.

Fru Fock var i Helsingfors och packade sitt hem, flyttade över till Stockholm, reste tisdag. Måndag afton härifrån. Vad de är snälla mot mig. Min päls reste med över Ålands hav, att föryngras. Jag har läst Kammarspel, sist Drömspel, och nu efter allt det Strindberg's göra varann - Oblomow. Den fina boken.

Mycket trött.

Visst har din son stora anlag, jag trodde han ville gå vägen. Jag har haft här en annans akvareller från fronten, Jakobssons, nu Vitikka, Måns elev som var för skicklig i pastell.

Här hör man alarm i Helsingfors, om natten.

Nu skall jag sova.

En fru som äger Nääs (Linders) gård nära Hyvinge ville ha sitt porträtt, jag skulle resa dit - omöjligt.

Helene.

30 sept. (1943)

Einar,

Har jag sagt om böcker? Jag tyckte Sirin hade bra detaljer, men något intresse kunde man ej få för hans Schackspelare. Andra idealistiskt? skrivna, den gamla idealismen där alla är så ädla. "Fantasterna" tänker jag ofta på, när jag börjar leva i drömmar om minnen - för att komma bort från nuet - man blir slö i dem. Länder har förgåtts, man kan ej drömma sig dit ens.

"Oblomow" gör samma, nej större, intryck än i ungdomen, man förstår var detalj, den är fin. Jag undrar om förf. menat att denna Agafia ändå var av den "andra" sortens kvinnor - Olga var lugn, praktisk. Mina tråds mala träd, utan krona, böja och buga i stormen. Höstfärger - Potatisupptagning, sköterskorna med. Den som vaktar min frid har ledigt.

Brev av människor som är ledsna de ej fått råka mig - då satt jag i somras 3 dagar utan arbete och väntade den ledsna som ej kom. Vad jag än gör blir jag klandrad. Men de sluta nog att sysselsätta sig med mig.

Nu har jag frågat dem huru jag skall förfara med min fars porträtt som Appelbergs beställde, vill de se det till jul? En fin arkitekt har varit här jag frågade hur han hittade hit - "jag har varit 20 år på väg" sade han.

När man söker en glad, nej lugn, tanke är det 'när jag stiger upp får jag gröt."

Helene

Jag har ordnat det så att Sparbanken i Lovisa betalar alla mina debetsedlar - det var ett sådant bråk.

(1943, utan datering)

Einar,

Du bryr dig inte om Rysslands finaste roman - nå väl.

Här har varit en skrivande, köpande, återförsäljande i hemlighet, ljugande man, som tecknade mig i hemlighet med. Han ville ha mer, förtjäna mer, sade mina vänner skulle nog försörja mig på ålderdomen - jag skulle bli ett nådehjon.

Jag vill inte måla mer.

Ingen har frågat om mina arbeten få tas med, av Venny frågade de.

Du får ej dra åtlöje över mig.

I Lovisa föreslog de Hyvinge som bostadsort för mig - ha de tröttnat

Vid 80 år bad jag dig om förbarmande, att få fred för att gräva i mitt liv, svara på frågor, det dödar mig. Nu gör jag det ej mer. Och igår, och i dag är där andra igen, de har fördel av det.

H.

./.. Se maj 1942 (. *). då berättar HS. nog utförligt om allt sitt. Mina frågor gälla ju bara fakta för biografien, E.Rr.

* oläslig (möjligen H.lex) ??

17-11-1943

Einar,
Trötthet är inte "bara" vid mina år - när man ibland tycker man skall falla, förlora medvetandet, huvudet sjukt. Har haft något igen som ser ut som en förfalskningshistorie. Och har haft en snäll "johtaja", sjuk, här - han skall till Stockholm att opereras - Elo. Och i dag ett litet brev av Gyllenberg som kommit från Stockholm - St. var "mycket" sjuk, skall ändå från sjukhus till sanatorium. - Min bästa sköterska här har fått vatten i lungan - allt är ledsamt. Och du blodförgiftning, Tyra hade det också, ha ni gift i hemmet? och bölderna? Var glad din son har ledighet, han blir väl frisk igen. (Rouault gick också i målarakademin) Här ligger Ruokokoski monografien, det var inte spriten, det var hans lätta karaktär som gjorde det ej blev mer. Måns säger han mår bra "om han får ha det som det är", mycket timmar, biträdande rektor, och ögat blev bra genom underverket. Han måste telefonera i Helsingfors för att skydda mig från besök. Det blåser, bottnet vänds upp på sjön, brunt. Dir. Elo vill ha målningar (x), vet ej - och jag är gammal. Min blodförgiftning kom av färg i en liten rispa, målare dö ibland av det Har fått några duklappar av Hanna Allt detta är bara några korta nyheter
Helene

(x) "allt duger åt mig" sade hon.

(24/XI 1943)

E.

En Mannerheim behövde en avspänning ett sorglöst prat - konstnärer passa ofta till det.

Jag tyckte om Ruokokoskis Hösthav, Fru Rydeng, flickan, en 'Elvira' några andra, ej dansöser, stående självporträtt som en staty var bra. Jag tyckte om det stadiga - no 521, no 30 t.ex. - 170 såg ej färg.

Vad är "kottvinnare"? jag har aldrig hört det ordet. De hade vävstolar där, de vävde halmflätor som de sålde. Du får uppge Dr. Aune Lindström som 'sagesman". Det frågas nu om alla barns familjeförhållanden, efter 25 - 50 år - jag vet ej.

Och vill barnen ha det publicerat? För barnbilder skulle jag valt 'Flicka med blått band', Ada, och en helt liten bild hos en Fru Jakobsson, född Rotkirch - men ingen har frågat om de fick utställa mig, Dr. L. avgör allt utan mig

S. i Pressen säges bara "de är inte porträtt", jag visste ej det var 'porträttutställning'. Jag var glad över Okkonen. Orkar ej måla nu

H.

Jag var emot 'Dam'utställningar - inte ha de ju för "bara män" heller, skall ej verket avgöra allt.

Såg en Kroatisk skulptör i Suomen Kuvalehti.

4-12-43.

Einar,

Har du läst det här? jag tycker om det. St. säger han "är frisk och fylld av livslust. Paris! London!" - så häftiga omslag, det är ju skrämmande, men roligt nu. Jag lever i osäkerhet, har lust att somna. St. vill ha två tavlor.

Hav det gott.

Helene

Jag tror inte Sallinen kände tyskarna, han har bara överdrivit typen litet.

(20/12 -43.)

Einar,
En god, och glad jul, åt dig och familjen. Ni ha varandra,
det är den största gåvan - och Ni ha ju sonen hemma!

Jag har läst Stevenson, "the Master of Ballantrae", och är glad att läsa av honom. Sjö och äventyr, allt upplevt, så friskt - och tragik. Appelbergs engelska bok. St. har inte på länge "sett så frisk ut" skriver fru Rydman. De ha försett mig med kläder, allt.

Ett mörker här så man ej vet vad man sätter på en tavla - jag måste försöka, St. vill ha två, och jag är skyldig många. Här har ej varit god hälsa, litet bättre nu.

Nu alla goda varma önskningar, och tack!
Helene

Det kom just nu ett brev, men det är väl sällskap på julafton.

(1943 nyårsafton)

Einar,

Du målar och din son målar.

Det är nyårsafton, och jag vill önska Er alla ett gott år - fred i sinnet, fred!

Tack för bok, jag skall säga mitt intryck av hela boken till sist. Mäkelä har himlar, det är väl i färg mycket vackert, nu också, ibland, men bli de i svart och vitt litet tyngre än jorden? Sjöström är död, de är döda. Cavén oväntat svag. En del unga ha en stark, man vet ej mer. "Torggummor" Kajala är helt fransk men bra (x), Helmi Kuusi har en liten Dickens som står sig. Jag tyckes tycka om det utländska. De finska ha små stugor och hög himmel ibland, som jag tycker om - Sjöström med. Men omdömet om hela den finska konsten - den är svag i denna bok. Vet du vad Dora skriver om Sallinen, det är så sorgligt när människor bli harmoniska - det är resignera." Hon var sjuk, fick ej se utställningen, bara läsa om den. Såg länge bara "dimman, framför fönstret, och två kråkor som flög, mot himlen." Det är för mig ändå så att Oblomow står som främst, närmast, finast. Dostojevski är stark, i ont och gott - nej för honom finns intet ont, han pejlar allt. Men Obl. är den svage som är starkast, ännu efter döden, han är en ren själ. Och om man lyssnar är den unga kvinnan litet praktisk, och Agafia - till slut blir hon "den andra sorten" för en. För henne är kärleken allt. Utan att hon vet det. Har författarn menat det?

Andra dag jul kom ett telegram, Stenmans förbereda en resa hit vid nyår. Sådana omsvängningar, men man är så glad. Nu vet jag inte vilken dag och har arbetat vilt, ville ha något att visa honom - före jul var jag rätt sjuk, och mörker som aldrig förr. Måns kom den 28 de på julbesök, och Jakku med, löjtnant med ungersk orden - hade 4 målningar att visa mig, och där var mycket framsteg sedan våren. En fin svärmare tror jag, men nu mera fast. - Ja jag har bara målat, och vilat emellan mitt svaga huvud. Nu kommer en räknepperiod, deklarerering, skatter, och allt ställt på nytt sätt, pensioner med. För den som är nästan sängliggande, ej kan gå. Och några är sjuka, som hjälpt förr.

Hälsa alla!

Helene

Venny är här med 11 familjemedlemmar som hon bjudit. Jag orkar ej ta emot.

(x) om han hade en massa.